

Sant Antoni, un ascètic egipci del segle III, va viure al desert, vora el mar Roig, i allà va passar durs períodes de dejuni, suficients per patir les visions i temptacions que se li atribueixen. Tanmateix, el fet més curiós és que el quadre de Bosch en pretén il·lustrar d'un tipus concret: les degudes a l'ergotisme.

Sant Antoni: les visions i l'ergotisme

Xavier Duran, escriptor i periodista científic

EL TEMPS

**En el seu famós quadre
'Les temptacions de sant Antoni', el
pintor neerlandès Hieronymus Bosch
(circa 1450-1516) representa el sant
patint diverses al·lucinacions
relacionades amb l'ergotisme.
Pati sant Antoni aquesta malaltia?**

Aquesta intoxicació té dues manifestacions: l'ergotisme crònic, conegut també com Foc de sant Antoni, caracteritzat per un dolor ardent i intens i gangrena a peus, mans, cames i braços, i l'ergotisme agut, acompanyat d'al·lucinacions, especialment amb la sensació que l'individu vola. Totes dues formes poden produir-se al mateix temps.

L'associació de sant Antoni amb l'ergotisme es va produir quan uns monjos de l'orde d'Hospitalers, fundada a França cap al 1100, van adoptar el nom del sant. A més de convertir ànimes arreu d'Europa, van fundar hospitals on pelegrinaren molts afectats d'ergotisme. Diverses cures els donaren renom i, a més, van fer associar sant Antoni amb la malaltia.

L'ergotisme va ser, molt probablement, la causa de diversos episodis de bogeria col·lectiva a Europa durant l'edat mitjana i la moderna, potser perquè les males collites van forçar la gent a alimentar-se amb sègol en males condicions, contaminat possiblement del fong *Claviceps purpurea*. Però juntament amb els seus desastrosos efectes va comportar avenços en medicina. Del fong s'extreia la substància anomenada *ergot*, que, com es va saber al segle XX, té components emparentats amb la dietilamina de l'àcid lisèrgic o LSD –i per això les al·lucinacions i convulsions– i d'altres amb propietats vasoconstrictores –i per això els dolors i les gangrenes–. Van ser aquestes propietats les que, com a mínim des del 1582, van dur-lo a ser utilitzat per accelerar el part. I a partir de la fi del segle XIX també es va administrar per tractar les hemorràgies, que eren una de les principals causes de la mort de mares joves.

En el segle XX, i gràcies a l'aïllament d'un dels seus components, l'ergometrina, es va poder utilitzar només aquesta i no l'*ergot* sencer i evitar així molts efectes secundaris. Les hemorràgies es van reduir. A la fi del segle XIX, a Anglaterra –arreu d'Europa les xifres devien ser similars–, hi havia una mort de la mare per a cada vint parts, mentre que al 1935 eren cinc per a cada mil, i al 1967 la xifra ja havia baixat a 0,2 per a cada mil.

Més endavant, altres compostos supliren l'ergometrina, que a més d'aturar l'hemorràgia, encara provocava nàusees, vòmits i hipertensió. Actualment, arreu del món es produeixen unes 100.000 morts anuals per hemorràgies durant el part, la majoria en països en via de desenvolupament, on aquests fàrmacs no solen ser accessibles. Els metges creuen que allà estaria justificat utilitzar l'ergometrina i continuar aprofitant el llegat d'un fong que va portar, al mateix temps, avenços en medicina i motius per als artistes, tot i que sant Antoni –inspiració d'aquests darrers– probablement mai no va conèixer aquesta substància ni els seus efectes.